

Наталія Тома

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

КАЗАННЯ ПЕТРА МОГИЛИ «КРЕСТЬ ХРИСТА СПАСИТЕЛЯ И КОЖДОГО ЧЕЛОВНКА»: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Метою цієї розвідки є спроба здійснити психолінгвістичний аналіз казання «Крестъ Христа Спасителя и каждого человнка» як комунікативного явища в українському релігійному дискурсі XVII ст., зважаючи на адресантно-адресатний складник, комунікативну настанову, структуру тексту й виражальні засоби, ужиті проповідником з урахуванням особливостей психологічного сприйняття, розуміння та потрактування слухачами тексту проповіді.

Ключові слова: Петро Могила, проповідь «Крестъ Христа Спасителя и каждого человнка», психолінгвістичний аналіз, комунікація, релігійний дискурс.

The purpose of the article is to examine the sermon of Petro Mohyla «The Cross of Christ the Savior and Everyone» as a communicative phenomenon in the Ukrainian religious discourse of the seventeenth century. Considering sender and addressable component, the communicative guideline, the structure of the text and the expressive means used by the preacher, the peculiarities of psychological perception, understanding and listening to the text of the sermon are taken into account.

Keywords: Petro Mohyla, sermon «The Cross of Christ the Savior and Everyone», psycholinguistic analysis, communication, religious discourse.

Сучасна лінгвістика не обмежується вивченням мови, а на основі аналізу мовленнєвої діяльності долучається до пояснення загальних аспектів людського пізнання, акцентує свою увагу на проблемах комунікації, оскільки саме вона є істотним видом реалізації буття людини в різних вимірах її життєдіяльності, зокрема і в духовно-релігійному аспекті.

Комунікативність казання детермінована загальною природою ораторсько-проповідницького жанру як мовленнєвого виду діяльності, спрямованого на реципієнтів, що передбачає інтерактивність,

діалогічність, функціональність у використанні виражальних засобів з метою впливу на слухачів [2, с. 87].

Проповідь належить до особливого типу комунікації – релігійної. У казанні виділяють адресатів і адресантів. Адресантом є священник-проповідник, а адресатом – усі слухачі. Священник, який проповідує, говорить від імені Бога, Бог є одним із учасників релігійного дискурсу. Найважливішим у проповідницькому дискурсі є відчуття та усвідомлення діалогічності мовлення. Особистості адресата й адресанта – це найважливіші складові процесу спілкування, що зв'язують в єдине ціле усі наявні характеристики комунікативного процесу [5, с. 12].

Найбільшою за обсягом є **нарація**, оповідна частина казання, у якій провідною є тема Христа як взірця терплячості. У першій частині нарації автор пояснює, чому християни вшановують зображення хреста і що означає фігура хреста у християнстві. У другій частині П. Могила трактує слова із Євангелії, висловлені Ісусом Христом: *Кто хочет за мною ити, нехайся заприть самого себе, и нехай възметъ крестъ свой, а за Мною нехай идетъ* [3, с. 405]. Проповідник розмірковував про символічне значення хреста, якого ніс Син Божий, і про хрест кожної людини та її свободу волі. У цьому творі автор переконує, що без терплячості, без розуміння необхідності нести свій хрест людина не може досягти спасіння.

У тексті «Крестъ Христа Спасителя и каждого человека» присутні діалоги полемічного характеру. Але на відміну від полемічної літератури, діалог у проповіді не завжди завершується вирішенням певної проблеми, а швидше тільки описує, виділяє її [4, с. 321].

Найважливішим у проповідницькому дискурсі є відчуття та усвідомлення діалогічності мовлення. П. Могила використовує традиційний для проповідництва прийом діалогізму для того, щоб за допомогою низки питань і відповідей на них активізувати мисленнєву діяльність та увагу слухачів, вплинути на спосіб мислення та поведінку слухача [3, с. 407 – 410].

Риторичні запитання, засвідчені в тексті проповіді, Ш. Баллі потрактовує не просто як питання, а як непрямий експресивний мовний засіб, побудований на виразності голосу, який посилював пафосність промови і слугував реалізації моралізаторсько-повчального змісту проповіді [1, с. 38].

Завершує проповідь **конклюдія**, у якій священник закликає людей до добрих думок і вчинків: *Научилисмя, яко чвораким способом Церковь святая Вѣсточная памятку и повагу креста Христова душеспасително в собѣ заховует* [3, с. 404]; *Маємо tedy юж конецъ и другои части казаня нашего, в которой научилисмя, якося самых себе запрѣти, и яко крестъ свой носити, и яко за Паномъ ити маем* [3, с. 420].

Висновок у проповіді чітко структурований: *научилисмя, якося самых себе запрѣти, и яко крестъ свой носити, и яко за Паномъ ити маем; мѣлисмо, и яко досконале без перешкодъ вшелякихъ свѣта того безпечне послѣдовати Христу можем...* [3, с. 420].

Особливості внутрішньої будови і зовнішньо-структурної організації казання «Крестъ Христа спасителя и каждого человека», виражальні засоби, ужиті проповідником, засвідчують урахування адресантом особливостей психологічного сприйняття, розуміння та потрактування адресатами тексту проповіді, ефективного впливу на їхні переконання, ціннісні орієнтації та вчинки. Незважаючи на те, що

проповідь за способом взаємодії між комунікантами є мовленням монологічним і насправді не передбачає активної участі адресата в акті виголошення проповіді, її структура має комунікативний характер – проповіді властивий внутрішній (іманентний) діалог. У структурі тексту казання є уявні діалоги зі слухачами з метою психологічного впливу на адресата, стимулювання уваги та інтенсифікації переконувального впливу промови; полемічні діалоги, спрямовані до релігійних опонентів та діалоги як спосіб переказування біблійних подій. Використання діалогів слугувало реалізації комунікативних цілей проповіді і застосовувалось як виражальний засіб для забезпечення відповідного художнього рівня проповідницького твору.

Література

1. Балли, Ш. (1955). *Общая лингвистика и вопросы французского языка*. Москва: Изд-во иностр. лит-ры.
2. Куранова, С.І. (2012). *Основи психолінгвістики*. Київ : ВЦ «Академія».
3. Могила, П. «Крестъ Христа Спасителя и каждого человека», проповедь, произнесенная 4 марта 1632 г. (1914). Архив Юго-Западной России. Ч.1. Т.VIII. Вып.1, 386–421. Киев.
4. Нічик, В. М. (1997). *Петро Могила в духовній історії України*. Київ : Український Центр духовної культури.
5. Олешко, Ю. (2017). *Староукраїнська проповідь XVII ст. у комунікативно-когнітивному вимірі*. (Автореф. дис. канд. філол. наук). Київ.